

KENTSEL AÇIK MEKAN OLARAK MEYDANLARIN İRDELENMESİ

Serpil ÖNDER¹

Filiz AKLANOĞLU¹

¹Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, KONYA

ÖZET

İnsanlar toplanma ve bir arada bulunma isteği doğrultusunda kentlerde açık veya kapalı mekanlar oluşturmuşlardır. Her kentin düzenli bir şekilde ortak yaşamının geçtiği kentsel mekanları vardır. Bu mekanlar, kentte önemli fonksiyonlara sahiptir. Meydan biçiminde ortaya çıkan ilk kentsel açık mekanlar, kentin kültürünü yansıtmakta olup geçmişle gelecek arasında bağlantı kuran kültürel ortamlardır. Tarihi kent meydanları, bulunduğu kent ve tarihte yaşanmış önemli olaylarla özdeşleşmiştir.

Meydanlar, her ülkenin hatta her kentin doğal, kültürel, sosyal ve ekonomik özelliklerine göre farklı içerik ve fonksiyonlara sahiptir. Sosyal, ekonomik ve kültürel değerlerde, nüfus ve teknolojide görülen değişimler kentsel mekanlara da yansımaktadır. Bunun sonucu olarak günümüzde meydanların konumu, fonksiyonel ve fiziksel özelliklerinin farklılaştığı gözlenmektedir.

Bu çalışmada; kentsel açık mekanlardan biri olan meydanların içinde bulunduğu kentlerdeki konumları, fonksiyonları, formları, donatıları, geçmiş ile günümüz arasındaki farklılıkları ve kent yaşamına katkıları, tasarım ve planlama ilkeleri incelenmiştir. Ülkemizden örneklerle meydanlardaki sorunlara değinilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kentsel açık mekan, yeşil mekan, meydan

INVESTIGATING SQUARES IN URBAN OPEN SPACES

SUMMARY

People have constituted open or closed spaces at the direction of wish that being together and gathering in the city. Every city has urban spaces that living shared life in regularly way. These spaces, have important functions at the city. Primary urban open spaces that come out in the form of square, to be reflecting the culture of the city that making contact with past and the future, are cultural spaces. Historical city squares; have become one with important events that have been lived at the history and being in the city.

Squares that take part in urban open spaces, have different structures and functions according to natural, cultural, social and economical characteristics of every country and of every city. Changes in social, economical and cultural values, also at population and technology can be observed in urban places. As a result of this, functional and physical characteristics and situation of squares differentiate in themselves

In this study, positions, functions, equipments of squares in urban landscapes, as a part of urban open spaces, their continuums between the past and today, and the contribution to urban life, design and planning criteria have been examined.

Key words: Urban open space, green space, square

1. GİRİŞ

Bir kentin kuruluş alanı, kullanım yönünden farklı, fonksiyonlar yönünden birbirini tamamlayan bölümlerden oluşur. Toplumun ekonomik, sosyal ve sağlık yönünden gereksinmelerini karşılamak amacıyla kullanım yönünden farklı özellikteki bölümler, bir kentin fiziksel yapısını ortaya koyar. Bu yapı genellikle, yaşama, çalışma, dinlenme mekanlarıyla bunlar arasındaki ilişkiyi kuran ulaşım sistemini içerir (Çetiner 1991).

Kentlerde ilk olarak meydanlarda yaya mekanı oluşturulmuştur. Merkezi donatıların ve kullanımların yer aldığı kent merkezleri, mahalle merkezlerinden gelen yaya yollarının birleşmesiyle meydanları oluşturur. Yaya bölgesi olarak meydanlar, bütün kent halkının kullanımına açık mekanlardır (Kuntay 1994).

Her bireyin merkezinde kendisinin yer aldığı bir çevresi vardır. Bu merkez kişiyle başlayıp, aile, semt, kent, ülke ya da ait olunan dini grup gibi başka adlarla çeşitlenir. Kentler; kültürel, sosyal ve ekonomik olarak değişik düzeylerdeki pek çok insanı barındıran mekanlardır. Farklı merkezleri olan bu insanların ortak bir merkezde yani "kent meydanlarında" farklı amaç-

larla da olsa bir araya gelmeleri sağlanarak sosyal bir iletişim amaçlanır (Moughtin 1992).

Meydan; Latincece açık yer ya da genişletilmiş cadde anlamına gelen "Platea", İngilizce ve Fransızca'da "Place" kelimesinden doğmuştur. İspanyolca "Plaza" ve İtalyanca "Piazza" da aynı kökenden gelmektedir (Marcus ve Francis 1998).

Genel anlamı ile **meydan;** insanın eylemlerini yerine getirdiği, onu kuşatan, bütünleşme ve sahip olma duygusunu yaratan, yatay ve düşey hacimsel elemanlarla sınırlanmış üç boyutlu hacimsel bir düzenlemedir (Öztan 1998).

Fauole, **meydanı** tasarlanmış çevreyle tanımlanmış boş mekanlar olarak tarif eder ve bir yerin meydan olarak tanımlanabilmesi için öncelikli olarak yayalaştırılması gerektiğini ifade eder. Bir meydanın tasarlanmasındaki temel kriter o meydanın yapıldığı yerin niteliğini artırmasıdır (Fauole 1995).

Kevin Lynch'e göre **meydanlar**, kentsel mekanlarda oluşturulmuş yoğun aktivite odaklarıdır. Tipik olarak meydanlar döşenmiş, yüksek yoğunlukta yapılar ve caddelerle çevrelenmiştir. İnsan gruplarını etkileyecek ve buluşmaları kolaylaştıracak özellikler taşıyacak (Marcus ve Francis 1998).

Günümüzde **meydanlar**, genellikle sert zeminli ve arabaların dışlandığı halka açık mekanlar olarak tanımlanabilir. En çok kullanım amaçları gezinmek, oturmak, yemek yemek ve izlemektir (Marcus ve Francis 1998).

Meydanlar, toplumsal ve sosyal yönden çok önemli fonksiyonları yerine getirmiş ve dönemin önemli olaylarına sahne olarak "kent merkezi" olma özelliğine sahiptir. Sahip olduğu fonksiyonlara göre, kente kimlik kazandıran mekanlardır.

Meydanlarla ilgili olarak yapılan bu derlemede; kent için büyük önem ve anlam taşıyan kent meydanlarının, geniş bir çerçevede incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada, kentsel açık mekanlar içinde önemli bir yere sahip meydanların oluşumu, gelişimi, kullanım şekilleri genel olarak incelenmiş, bu bağlamda tasarım ve planlama kriterleri ele alınmış ve Türkiye ile dünyadaki önemli meydanlardan örnekler verilerek meydanlara yönelik sorunlar irdelenmiştir.

2. MEYDANLARIN TARİHİ ve MEKANSAL GELİŞİMİ

Kentsel açık mekan kullanımında meydan kavramı ilk çağlardan günümüze kadar süregelenmiştir. Konut birimlerinin açık bir alan etrafında gruplandırılmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu düzenleme; içerisinde kalan alanın büyük ölçüde kontrolüne imkan vermesinin yanı sıra dış etkenlere karşı korumayı da kolaylaştırmıştır. Meydanlar; etrafındaki odaların tanımladığı merkezi avludan, revaklı camii ve manastır avlularına ya da daha büyük ölçekte agora ve forum örneklerine kadar uzanmıştır (Krier 1976).

İlk örneğine Yunan kentlerinde **Agora** olarak rastlanan meydan başlangıçta tamamen geniş bir yol biçimindedir ve bireylerin toplandığı mekanlardır. Daha sonraları Pazar olma niteliği artmaya başlamıştır (Giritlioğlu 1991). Hellenistik dönemin sonlarına doğru gelişmiş olan ve Hippodamian planına göre düzenlenen Klasik Yunan kentlerinde **Agora** kentin ortasında yer alırdı. Agora, iş ve politik yaşamın merkeziydi. Kentin kuruluş alanının %5'ini oluşturan Agora, haberlerin alışverişi için uygun bir ortam oluşturmaktaydı. Hellenistik dönemin klasik Yunan kenti olan Ege Bölgesi yerleşmelerinden Miletus'da Agora, Amfiteyatros, Stadyum ve Jimnazyum birbirlerine yakın mesafede olmak üzere kent merkezinde yer almıştır (Öztan 1998).

Roma döneminde meydan, **Forum**, sadece kullanıcı gereksinimi, bireysel ilişkiler ve ticaret gereksinimine yeterli olacak bir açık mekan olmaktan çok, kendisini çevreleyen binaların izlenmesi ve algılanmasına olanak sağlayacak bir ön mekan niteliğini ve fonksiyonunu da üstlenmiştir. Romalılar döneminde insan, meydana anlam ve önem olarak arka planda yer almıştır. Önemli olan, meydan ve onu çevreleyen öğelerin mimari ve otorite değerlerinin vurgulanması olmuştur (Giritlioğlu 1991). Eski Roma kentleri, gladyatörlerin gösterisi ve halkın diğer eylemleri için yapılmış olan **Forum** etrafında kümelenmişti. Kilise

seramonilerinin yapıldığı yerlerin çevresinde planlanan Ortaçağ kentlerinin merkezinde konumlandırılan Katedral dominant karakterde bir yapı kitlesidir. Bir Ortaçağ kenti olan Furnes'de (Avrupa) katedral, hükümet ve adliye gibi toplumsal yapılar merkezdeki bir meydan etrafında konumlandırılmıştır (Öztan 1998).

Kentlerin sosyal merkezler çevresinde konumlanması eski Türk yerleşimlerinde de görülmektedir. İlk İslam kentlerinde olduğu gibi önce dinsel kuruluşlar daha sonra kent oluşumu ilkesine yüzyıllar boyu uyularak cami bütün müstemilatı ile bir ticaret merkezi çevresinde biçimlendirilmişti. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, büyük camiler çevrelerindeki çeşitli müstemilatı, medreseleri, avlusu ve ağaçlandırılmış mezarlığı ile bir mahallenin oluşumunu sağlamıştır. Camiyi çevreleyen avlunun halkın toplanma yeri olarak önemli bir fonksiyonu vardı (Öztan 1998). Aynı zamanda buluşma, görüşme ve tefekküre dalma yerleri olarak en önemli açık mekanları oluşturmaktaydı (Pamay 1978).

Osmanlı kentlerinde cami avluları bir bakıma kent meydanlarının yerini tutmaktaydı. Ayrıca büyük toplanma yerleri, çarşı ve pazar meydanlarıydı. Toplumsal yaşantının merkezi cami olduğundan planlanmış kent meydanlarının gelişmesini teşvik edecek toplumsal bir isteğin ortaya çıkmadığı görülmektedir (Ersağdıç 1998).

Rönesans dönemi kentleri ise saray bahçelerini kuşatmış durumda idi. Açık mekanlar saraylara bitişik, kralların prestij ve gücünü tanımlayan bir düzenleme içindeydi. Rönesans döneminde meydanı çevreleyen yapılar arasında otorite ile ilgili yapılar da yer almış, böylece bu mekanlarda ticaret, dini merasimler ve yönetimle ilgili işlemlerle ilişkili olarak bireyler bir araya gelmişlerdir (Öztan 1998).

Meydanlar; 19. yüzyıla kadar uzun bir süre etraflarındaki mimari yapılarla kapalı formlardı. Özellikle modernizmle birlikte ortaya çıkan izole edilmiş bina formu ve tarihi meydanları oluşturan konutların banliyölere yayılmasıyla cephelerin sürekliliğini temel alan meydan formu değişmeye başlamıştır (Fauole 1995).

20. yüzyıl içinde kentlerdeki fonksiyonel değişimler, meydanların da değişik biçim ve fonksiyonlara cevap veren mekanlar olarak düzenlenmesine neden olmuştur. Böylece meydanlar; alış-veriş, oyun, toplandı, trafik, dini, ticaret vb. fonksiyonların gerçekleştirildiği açık ortak kullanım mekanları olarak tasarlanmıştır (Giritlioğlu 1991).

3. MEYDANLARIN KENTTEKİ FONKSİYONLARI

Antik dönemden Ortaçağa, Rönesans ve Modern Çağdaki oluşumlara kadar beşeri yerleşmeler Mısır'da mistik, Roma'da askeri, Yunan'da sosyal düzen esasına göre kurulmuşlardır. Bu kentlerin organize ve bilinçli şekilde yaşamın geçtiği kentsel mekanları vardır. Bu mekanlara her zaman bir ya da birkaç fonksiyon yüklenmiştir; pazar yeri, toplanma yeri, kavşak gibi.

Eski Yunan, Roma ve sonraki dönemlerde meydan biçiminde ortaya çıkan ilk kentsel açık mekanlar kentin kültürünü ve görkemini simgeler. Kapalı, kale içi ortaçağ kentlerinin meydanları ise daracık sokaklarda ulaşılan toplanma, buluşma mekanları olarak günümüzde de özelliklerini korurlar (Öztañ 1998).

Rönesans döneminde meydanda bu fonksiyonların yanı sıra, meydanı çevreleyen yapılar arasında yönetim-otorite ile ilgili yapılar da yer almış, böylece bu mekanlarda ticaret, dini merasimler ve yönetimle ilgili işlemlerle ilgili olarak bireyler bir araya gelmişlerdir. Meydandaki fonksiyonel değişim Barok ve Rokoko'da yine sosyal yapı ve yönetim biçiminin vurgulandığı bir boyuta ulaşmıştır. Bireylerin sosyal ilişkiler kurma amacıyla bir karşılaşma mekanı olma niteliğinde tekrar bir azalma söz konusudur.

Günümüz kentlerinde; kamusal binaların çevresi, buluşma yerleri, gösteriler için toplanma mekanları, tiyatro, sinema, restoran, cafe vb yerler, alış-veriş yapılan sokaklar, ofis gruplarının yer aldığı çevreler, konut alanlarında yer alan yarı özel mekanlar, trafik kavşakları ve daha pek çok dış mekanlara gereksinim vardır. Bu mekanların oluşturduğu meydanlar ise kentte birçok fonksiyonu gerçekleştirirler (Moughtin 1992).

Yapılan araştırmalara göre günümüz meydanlarında kullanımların %90'ını oturma, bekleme, gezinme, yeme-içme, okuma, izleme, dinlenme gibi aktiviteler oluşturmaktadır. İnsanlar parklarda ya da meydanlarda yemek yemeyi piknik gibi algılamaktadırlar. Halka yönelik gösteriler, eğlenceler, çılgın görünümlü kişiler, işle ilgili ayaküstü sohbetler meydanların kullanımını arttırmaktadır. Yalnız yaşayan insanların arkadaşlık etmek ya da yoğun çalışanların iş stresinden kurtulmak için ögle aralarında meydanları kullandığı gözlenmiştir (Marcus ve Francis 1998).

Avrupa kentlerinde meydan kullanımını genellikle yaya dolaşımına ayrılmıştır. Geçen yıllarla birlikte meydanlardaki kullanım yoğunluğu artmıştır (Fotoğraf 1-2). Robertson'a göre, Amerika'da zamanla yaya bölgelerinde ortaya çıkan en belirgin değişim bu bölgenin kısmen de olsa araç trafiğine açılmasıdır. Amerika'daki farklılık, Amerikan kentlerinin Avrupa kentleri kadar yoğun olmayışı ve kent merkezinde fazla konut bulunmayışından kaynaklanmaktadır. Ayrıca içerisinde avlusu bulunan ve pek çok aktiviteyi barındıran büyük kapalı alış-veriş mekanları da açık mekanlara olan ilgiyi azaltmıştır. Yaya bölgeleri kullanımını azaltan bir diğer faktör de Amerikalıların gezinme alışkanlığının olmaması ve genellikle iklimsel özellikleri kontrol edilebilen iç mekanları tercih etmelerinden kaynaklanmaktadır (Marcus ve Francis 1998).

Geçmişten günümüze kadar meydanlarda dini tören ve kutlamalar, ticaret, politika, eğitim, kültür ve sanatsal faaliyetler, ulaşım, iletişim ve rekreasyonel aktiviteler gerçekleştirilmiştir. Kent meydanlarının kent halkı için en önemli fonksiyonu rekreasyonel

aktivitelere imkan sağlamasıdır (Barkul ve Tönük 1999).

Fotoğraf 1-2 Tamamen yaya kullanımına ayrılmış tarihi Trafalgar Meydanı -İngiltere (üstte), (Öztañ 1998) ve St. Peter Meydanı -İtalya (altta), (Anonim 2001).

4. MEYDAN TİPLERİ

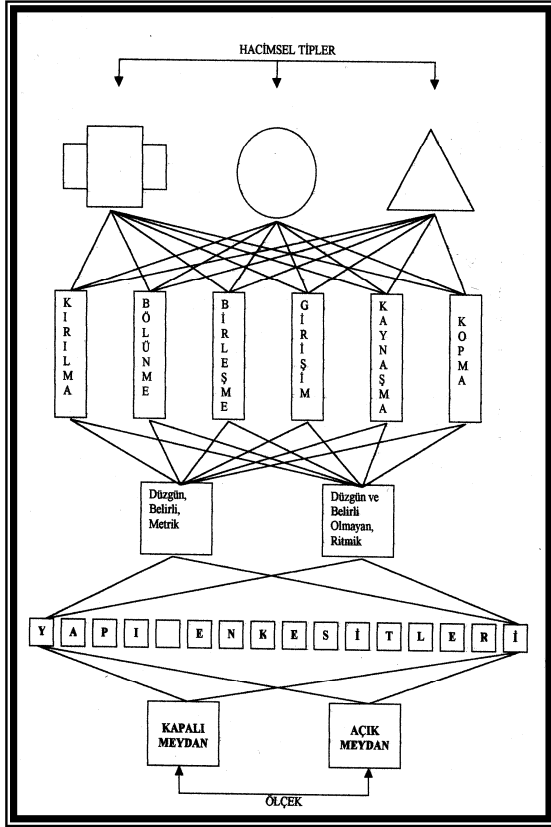
Meydanlar büyüklük, kullanım, sokakla ilişkileri, stil, baskın fonksiyon, mimari form, yerleşim gibi pek çok kategoride sınıflandırılabilir. Fakat esas olan meydanların form ve fonksiyonlarına göre sınıflandırılmasıdır (Moughtin 1992).

4.1. Meydanların Formlarına Göre Çeşitleri ve Birleşimleri

Meydanı oluşturan elemanların; açılanma, bölümlenme, eklenme, birleşme, üst üste çakışma veya kopma gibi faktörlerle ortaya çıkardıkları meydanlarda üç temel form hakimdir. Bunlar; kare, daire ve üçgenidir. Bu faktörler aynı zamanda bu üç basit formun geometrik veya organik formlara dönüşmesine yol açar. Meydanlarda büyüklük, form ve fonksiyon açısından sonsuz varyasyonlar oluşturmak mümkündür. Meydanların fiziksel biçimlenişlerinde kamu yaşantısının gereklilikleri yanında dönemin mimari stilleri de önemli rol oynar.

Meydanlarda iki farklı biçimlenme şekli söz edilebilir (Şekil 1):

- Düzenli-metrik; belirli biçimsel kurallara uygun, harmonik etkileri olan meydanlar,
- Düzensiz-ritmik; biçimsel kurallarla kontrol edilemeyen, harmonik olmayan meydanlar

Şekil 1. Forma bağlı meydan tipleri (Krier 1979)

Biçimsel oluşum süreci, tasarım çalışmasının içermektedir. Ayrıca hacimsel bir form olan meydanların biçimlerine ilişkin olarak, açıklık ve kapalılıktan söz etmek mümkündür. Hacimsel formların biçimlenişinde ölçek ve mimari stil de etkilidir. Bu fiziksel etkenlerin yanında binanın kullanım amacı da önem taşır (Krier 1979).

Zucker (1979), tüm bu temel geometrik formlardan ortaya çıkan meydanları beş temel mimari kurguya oturtmuştur (Moughtin 1992).

1. *Kapalı meydanlar*; sahip oldukları mimari düzenle, dışlarında kalan kaotik ve farklı, dünyadan soyutlanmış açık hava odaları gibidir. Köşelerde açılan yollarla meydanın kapalılığı azalır. Kapalılığı meydanı çevreleyen binalar sağlar.

2. *Önemli binaların vurgulandığı meydanlar*; açık mekanın bir bina veya bina grubuna yönelmesi ve bütün diğer binaların da bu bina ya da bina grubuna ilişkilendirilmesi ile oluşturulmuştur. Eski meydanların pek çoğu kiliseye hizmet edecek şekilde; kiliseye giriş, giriş ve çıkış sonrası toplanma veya vaaz alanı olarak oluşturulmuşlardır. Esas yol kilisenin doğrultusuna yönelmiş ve bu doğrultu da genellikle heykel veya sokak mobilyalarıyla vurgulanmıştır.

3. *Büyük bir mekanı oluşturmak üzere birleştirilmiş bağlantılı meydanlar*; iki ya da daha çok sayıda üst üste gelen veya iç içe geçen mekanlardan oluşabilir, açıkça tanımlanmış mekanlar birbirine açılabilir, bazı mekanlar sokak veya geçitlerle fiziksel olarak

bağlanabilir, binaların duvarlarıyla tanımlanan mekanla çevrilmiş olabilir ve kule gibi bir referans noktasıyla ilişkilendirilebilir.

4. *Bir merkez etrafında oluşan çekirdeksel meydanlar*; kesintisiz bir bina dizisi veya bir cephenin baskın özellikleri olmaksızın bile çok katı olmayan fakat belirgin düzeni olan bir formdur. Çekirdek (anıt, çeşme, dikili taş, heykel gibi), dik doğrultuda güçlü bir vurgu oluşturarak etrafındaki alanı etkisi altına alacaktır.

5. *Hacmin sınırsız gibi algılandığı amorf meydanlar*; meydan tanımlamasından çok özellikleri itibarıyla meydan olarak tanımlanamayacak kentsel açık mekanlardır. Düzensiz formlardan oluşan organik mimarideki çeşitlilik baskın gelecek kusurları örter (Moughtin 1992).

4.2. Form-Fonksiyon İlişkilerine Göre Meydanlar

Aktiviteler, bir meydanın canlılığı ve görsel çekiciliği açısından önemlidir. Ayrıca kullanıcı sayısı ile meydanın büyüklüğü arasındaki oranda önemlidir. Meydanlara farklı fonksiyonlar yüklenerek kent içinde buldukları yere ve fonksiyona bağlı olarak özgün özellikler taşımaları gereklidir (Moughtin 1992).

Cadde plaza: Kamusal açık mekanın küçük bir parçası olan cadde plaza (street plaza) caddeye yakın ve yaya yolunun hemen yanında yer alır. Bu mekanlar genellikle kısa süreli oturma, bekleme veya seyir amaçlı kullanılır (Marcus ve Francis 1998).

Fuaye: Genellikle yüksek yapı komplekslerinin bir parçasıdır. Temel fonksiyonu önünde yer aldığı binaya hoş bir giriş sağlamaktır. Şahsa ait olmasına rağmen kamu kullanımına açık mekanlardır. Bazen iş saatleri sonrasında kapatılabilir.

Kent vahaları: Kısmen caddelerden uzak tutulabilen, bitki yoğunluğuyla park veya bahçe imajı veren mekanlardır. Kentin gürültü ve karmaşasından uzaklaşmaya çalışılır. Öğle tatili yemekleri, okuma ve sohbet için kullanılır. Çatı bahçeleri, dış mekan yemek yeme plazaları ve bahçeler kent vahaları olarak çeşitlendirilebilir.

Geçiş fuayesi: Yoğun kullanımlı toplu taşıma araçlarının durakları arasındaki geçiş bölgeleridir. Geçiş dışında hiçbir aktiviteyi teşvik etmemesine rağmen kullanıcılar zaman zaman alandaki sokak göstericilerine ve satıcılarına ilgi gösterirler. Metro girişleri ve otobüs durakları geçiş fuayesi olabilecek mekanlardır.

Sokağın plaza olması: Bir sokağın trafiğe kapatılması o yerin insanların gezindiği, oturduğu, yemek yediği ve etrafı izlediği bir plaza olma potansiyeline sahip olduğunu gösterir. Geleneksel kent merkezlerinde tamamen veya öncelikli olarak yalara ayrılmış yaya bölgeleri kesintisiz bina bloklarından oluşan alışveriş sokaklarıdır. Bu yaya bölgeleri dayanıklı bir malzemeye döşenmiş, büyük ölçüde bitkilendirilmiş ve kent mobilyaları bulunduran mekanlardır.

Büyük toplumsal mekanlar: Bu mekanlar daha çok resmi kurumların ticaretin, geçişin ve konut birimlerinin yer aldığı eski yerleşim alanlarının meydanlarını çağırır. Uzak bir mesafeden bile algılanabilen her türlü yaş, cinsiyet ve etnik özelliklere hitap eden ortak kullanımlı mekanlardır. Öğle tatili yapanları, açık kafeleri, gelip geçenleri, konserleri, sanatsal gösterileri, sergileri veya mitingleri ağırlayabilecek kadar büyük ve esnek mekanlardır. Genellikle ziyaretçilere tanıtılan, kentin kalbi olarak tanımlanan kamusal alanlardır.

Kent plazası; baskın olarak sert zeminli, merkezde konumlandırılmış ve kolaylıkla görülebilen mekanlardır. Konserler, gösteriler, mitingler gibi programlanmış etkinlikler için kullanılır.

Kent meydanı; merkezi olarak konumlandırılmış, işlek caddelerin keşiştiği yoğunlukla tarihi yerlerdir. Diğer plazalardan farklı olarak belirgin bir binaya bağlı olmaktan çok daha komplike bina blokları ve dört bir tarafından yollarla çevrilmiştir. Mekanın sert zemin ve bitki dengesi park ve plaza arasındaki orta yolu bulacak şekilde yapılmıştır. Bazen önemli bir anıt, heykel ya da çeşmeyi barındırır. Pek çok kullanıcı ve aktiviteyi kendine çeker. Bazı durumlarda merkezi konumu ve yüksek rant değeri nedeniyle yer altı otoparkı olarak yeniden tasarlanmaktadır (Marcus ve Francis 1998).

4.3. Meydan-Sokak İlişkileri

Sokaklarda gerçekleşen hareket bazen bir meydana başlar bazen de bir meydana son bulur. Meydanlar, kent içinde sokaklarda yaratılan hareket sisteminin durak noktalarıdır. Cadde ve sokaklar meydanları besleyen ana damarlardır (Moughtin 1992).

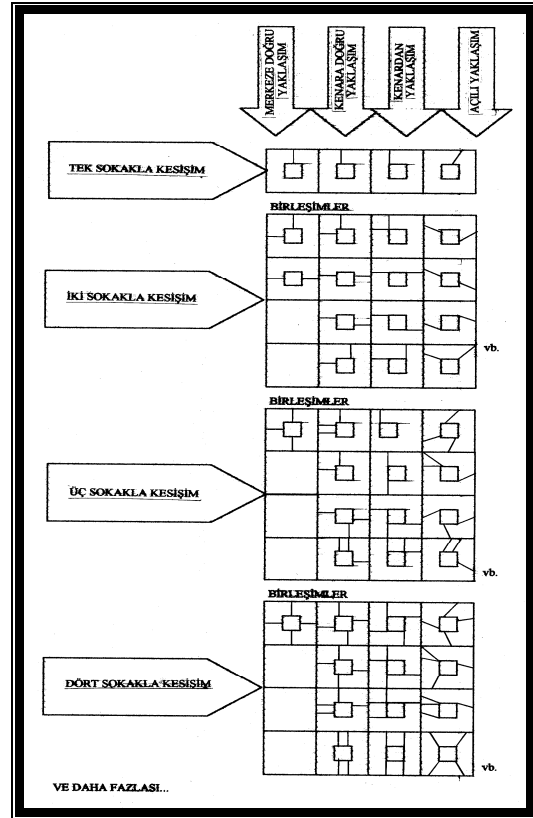
Sokak yalnızca yaya ve taşıt ulaşımını sağlayan fiziksel bir elemanı değil aynı zamanda da sosyal, ekonomik ve kültürel hayatın yer aldığı kentsel mekanlardan birisidir. Bu bağlamda bazı noktalarda sokak meydanla aynı amacı taşır. Kullanıcı yoğunluğu, alan kullanım çeşitliliği, yaya-taşıtlı ilişkisi, biçim ve sokak kullanım yoğunluğunu büyük ölçüde etkiler. Kullanıcı yoğunluğunun, ulaşılacak noktaların özelliklerine göre derecelenerek artması ya da azalması istenebilir. Örneğin kent için sembolik olarak en önemli meydana ulaşan sokaklardaki yaya yoğunluğunun fazla olması istenirken, bir uydu kentteki bu mekanların aynı yoğunlukta olması istenmez.

Eski dönemlerdeki forum, agora, açık hava tiyatrosu, meydanlar ve pazar yerleri yaya mekanlarının yer aldığı kentsel alanlardır. Yaya mekanları; toplumsal gelişme, yenilenme bütünleşme ve iletişim gibi fonksiyonlarıyla meydanlara katkıda bulunur (Kuntay 1994).

Gerek meydan gerekse sokak için alan kullanım çeşitliliği büyük önem taşır. Az sayıda ya da tek bir fonksiyona cevap veren mekanlar, bu fonksiyonun kullanılmadığı zamanlarda ölü noktalar haline gelir ve yayalar için cazibesini kaybeder. Örneğin sadece ofis-

lerin bulunduğu alanlar iş saatleri dışında ya da sadece eğlence mekanlarının bulunduğu alanlar gündüz saatlerinde kullanım yoğunluğunu büyük ölçüde kaybederler (Moughtin 1992).

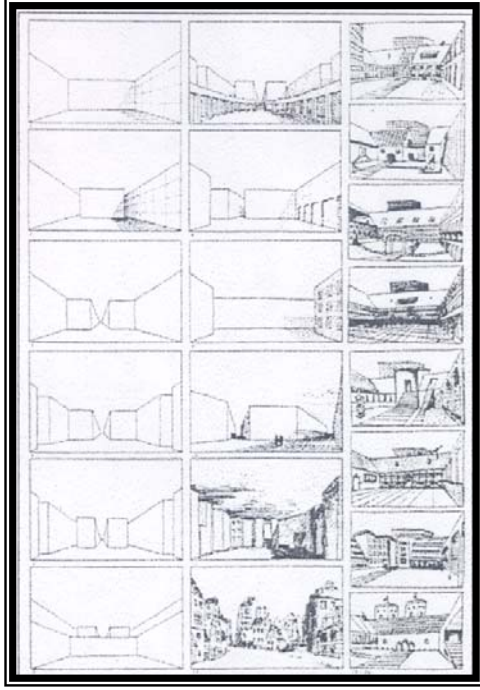
Meydana ulaşan sokak sayılarına ve bu sokakların meydanla birleşim biçimleri: Ortaçağ kentlerinin ulaşım sisteminin; topografya, yönlenme ve daha önce mekanda var olan tarihi izlerden yola çıkarak ve zamanla birlikte aşama aşama planlandığı için ızgara formundan farklı olarak organik biçimde geliştiği görülür. Bu organik gelişmenin sonucu olarak ortaya çıkan dolambaçlı sokaklar ve açılı yaklaşımlar meydanın niteliğini artırır. Dolambaçlı sokaklarda hareket ederken sürekli değişen perspektifler ve beklenmedik bir anda karşılaşılan meydanlar kullanıcıyı harekete geçirir. Sokakların açılı olarak meydana birleşmesi ve genellikle meydanın köşelerinde birden fazla sokağın yer almaması meydana kapalılık etkisini artırır (Şekil 2) (Sitte 1992).

Şekil 2. Sokak ve meydan kesişimleri (Krier 1999).

Üçüncü boyutta sokak-meydan ilişkilerinin algılanışı: Sitte'ye göre bir meydanın en belirgin özelliği kapalılık hissi uyandırabilmesidir. Ortaçağ meydanlarında, meydanın içindeyken birden fazla açıklık aynı anda algılanamaz. Bu nedenle meydanın kapalılığı birden fazla kesintiye uğrar fakat farklı bakış açılarından bu açıklıklar, binaların açılı yerleşerek bu noktaların görünmesini engellemesiyle meydanın kapalılığını etkilemez. Görüş doğrultumuza paralel değil de açılı olarak yerleşmiş olan yollar bu etkinin başlıca nedeni-

dir. Meydanın kapalılığını sağlamak için diğer bir metod da açıklığın önüne geçişi engellemeyecek şekilde bir sütun dizisi yerleştirilmesidir (Şekil 3) (Sitte 1992).

Şekil 3. Üçüncü boyutta meydan-sokak ilişkilerinin algılanması (Krier 1979)

5. PLANLAMA İLKELERİ

Meydanların planlaması bir kent bütünü içinde trafik planlaması ve kentin yapısal düzenlemesiyle doğrudan ilişkilidir. Kent meydanlarının ve yaya bölgelerinin planlamasında, gelişen kent merkezlerinde yer alan meydanların yeniden düzenlenmesinde, yapı-çevre ilişkilerinde proporsiyon önemli bir faktördür. Düzensiz uygulamalar ve kentin gelişimi dikkate alınmadan yapılan planlama çalışmaları sonucunda meydan olarak ayrılmış alanların zaman içinde kentin gelişmesine göre yapılaşmaya dönüştüğü görülmüştür. Bu nedenle meydanların çevresinde planlanacak konstrüktif elemanların ve bitki materyalinin mekana olabilecek olumsuz müdahaleyi önleyici niteliği olmalıdır (Uzun 1990).

Kentlerde açık mekan olarak meydanların, form ve fonksiyon yönünden özelliğini yitirmesi planlama hatalarından kaynaklanmaktadır. Her bir fonksiyonun belirli bölgelerde toplandığı kentsel yapılanma sürecinde, alanların kullanım amacına yönelik olarak gerçekleştirilen kentsel mekan planlamalarında ve trafik düzenlemelerinde, meydanlar için herhangi bir kullanım alanının ayrılmadığı görülmektedir (Dağıştanlı 1997).

Meydanlar gibi açık-ortak kullanım mekanlarında istenen fonksiyonların gerçekleştirilebilmesi biçimsel kurgu ile ilgilidir. Biçimsel kurgunun ihtiyaçlara uygun gerçekleştirilebilmesinde bu mekanları belirleyen

öğelerin nitelik ve ilişkilerinin seçimi ve yine plancının bu konulardaki bilgi birikimine bağlıdır. Meydanların düzenleme ve uygulamasında, en önemli öğe olan insan ihtiyaçları ve niteliklerinin amaca ve fonksiyonlara uygun yorumu yapılabilmesi ve bu yorum mekansal düzene kavuşturulmalıdır (Giritlioğlu 1991).

Yeni çağdaş meydanlar kısa sürede ve tek hamlede yapıldığı için gerek yapım süreci gerekse sonrasında tarihi bir katmanlaşmaya sahip olamamışlardır. Yeni yapılan meydanlarda zamanın geçmesiyle kazanılacak birikime o anda sahip olunamayacağına göre tarihin yerini içeriğe dair yapılacak araştırmalar almaktadır. Bu araştırma semboller, heykeller, çeşmeler, ağaçlar, mimari öğeler gibi faktörlere dayalı olarak çeşitlenir (Fauole 1995).

Tarihi süreç içinde oluşmuş meydanlar günümüzde, ortaya çıkan trafik, servis, yeni altyapı ve toplu ulaşım gibi çeşitli ihtiyaçları karşılamaktan uzaktır. Dikkatsiz ve uzun süreli olmayan planlamalar, bu meydanların temel fonksiyonlarının yitirilmesine ve meydanların bir trafik alanı ve otoparka dönüşmesine neden olmaktadır. 1960'lı yıllar sonrasında, bu durumu değiştirmek suretiyle kent merkezlerini yeniden canlandırmak ve kent halkını bu mekanlara çekebilmek için batı toplumlarında yerel yönetimler ve ticaret odaları işbirliğiyle yeni düzenlemelere başlamışlardır (Öztaş 1998).

Yeniden yapılanma sürecinde, tarihi öneme sahip kentlerde, sahip oldukları önemli meydanları tekrar kazandırmak için eski meydanların aslına uygun olarak yeniden tasarlanması, park alanlarının meydanlara dönüştürülmesi, kent merkezlerinde trafiğin azaltılması ve yaya kullanım alanlarının artırılması sağlayacak şekilde düzenlemeler yapılmaktadır. Doğu Almanya'da Marx-Angels Meydanı ve Berlin Başkent Meydanı yeniden yapılanma sürecinde planlanan meydanlardır (Dağıştanlı 1997).

Bu çerçevede 20. yüzyılın ikinci yarısından bu yana daha yoğun ve bilimsel yaklaşımlarla yaya kullanım alanları, açık-ortak kullanım alanları, alış-veriş merkezleri gibi fonksiyonlarla tanımlı kentsel mekanların planlama ve tasarım çalışmaları yapılmaktadır (Giritlioğlu 1991).

Gerek yeni bir meydan gerekse tarihi meydanlara yeniden anlam ve fonksiyon kazandırma konusunda farklı meslek gruplarının ortak çalışması, günümüz kent yaşamının ihtiyaçlarını karşılayacak mekanların planlanmasını sağlayacaktır.

6. TASARIM KRİTERLERİ

Meydanlar, kentin karakterini canlandıracak şekilde, estetik ve fonksiyonel olarak tasarlanmalıdır. Tasarımın hedefleri doğrultusunda bazı bölümlerin daha baskın olarak vurgulanması gereklidir. Özellikle vurgulanan bu noktalar tasarımın anlatmak istediğini yani niteliğini ortaya koyar. Bazı kentlerde meydanlar, tarihsel sürecin de katkılarıyla o kent düşünüldüğünde akla gelen odak noktaları halini alabilmiştir. Bu mey-

danlar geçen zamanla birlikte yaşanan olaylarla bütünleşmiş ve pek çok sembolik anlamlar yüklenerek kentlinin belleğindeki yerini almıştır. Kent kimliğinin bir yansıması olan bu noktalar kenti ziyaret edenler tarafından da kenti tanımak için seçilen ilk noktalar. Tarihi özelliklerini koruyarak günümüze kadar ulaşabilen Kızıl Meydan ve San Marco Meydanı buldukları kentlerin kimliğini başarıyla yansıtmaktadır (Fotoğraf 3-4).

Fotoğraf 3-4. San Marco Meydanı-İtalya (üstte), Kızıl Meydan-Rusya (altta) (Öztan 1998).

Yaşam mekanlarının tasarım sürecinde kullanıcı katılımının sağlanması, kentsel mekan kalitesinin ve mekan performansının artırılmasında önemli bir faktördür. Kullanıcıları dikkate alan tasarım süreci yaklaşımlarında ulaşılmak istenen hedefe kısa sürede ve etkin bir şekilde ulaşılmaktadır. Tasarımcı-kullanıcı etkileşiminde gerçekleşen tasarım süreçleri oluşumunda parçacı yaklaşımlardan öte bütüncül yaklaşımların izlenmesi amaca ulaşmada kapital, emek, zamanın rasyonel ve etkin kullanımını sağlamaktadır. Tasarım sürecinde kullanıcı katılımının sağlanamayışı mekan örgütlenmelerinde iletişim yetersizliklerine neden olmakta, iletişimsizliğin sonucu olarak düşük kalitede, beklenen fonksiyonları yerine getiremeyen, mekan performansı düşük mekansal oluşumlar meydana getirmektedir (Kara ve Küçükbaş 2001).

Toplum hayatı için imkanlar hazırlamayan her hangi bir açık mekan, fonksiyonel olmaktan uzaktır.

Yapı kitleleri arasında sadece mimari aralıkların yerine, yatay ve dikey olarak yoğunlaşan, bu kitlelerin insan üzerinde psikolojik baskısını giderecek teneffüs boşluklarına ve sosyal hayatta esaslı bir fonksiyona sahip açık mekanlara gereksinim duyulmaktadır. Bu anlamda hizmet görebilecek ünitelerden biri olan meydanlar, kentin fiziksel yapısına olduğu kadar, sosyal bünyenin özelliklerine göre de şekillenmelidir (Bayraktar 1973).

Nitelikli bir meydan yalnızca fiziksel yapısıyla değil, kent insanının yaşamına kattığı değerlerle de ölçülür. Bir bölgede başarıya ulaşmış meydanın aynıysını başka bir bölgeye uyguladığımızda aynı ölçüde başarılı olacağının garantisi yoktur. Çünkü meydanlar tüm fiziksel özellikleriyle birlikte ortaya çıkışı bulunduğu bölgeye özel şartlarla olmuştur. Bu nedenle meydan tasarımında izlenecek yola ve verilecek kararlara ilişkin kesin doğrular yoktur. Tasarımda bir çıkış noktası olarak hiç göz ardı edilmemesi gereken en önemli konu meydan fonksiyonu ile biçimi arasındaki yakın ilişkiyi iyi kurmaktır.

Bir meydanın başarıyla işleyebilmesi için ona ulaşan iyi tasarlanmış sokaklara ihtiyacı vardır. Tasarım öncesinde sokağın mülkiyeti, kimin kullandığı veya kontrol ettiği, hangi amaçla yapıldığı, değişen ekonomik ve sosyal fonksiyonları belirlenmelidir. Bu fiziksel etkenler belirlendikten sonra sokağın formu, uzunluğu, mimari yapısı, sokağın oranı (sokakta yer alan bina yükseklikleri ile sokağın genişliği arasındaki ilişki) alınacak diğer tasarım kararlarını oluşturur (Moughtin 1992).

6.1. Meydanlarda Bitkisel Materyal Kullanımı

Meydanlarda bitkisel eleman kullanımı (tek ağaç, sıra ağaçlar, ağaç toplulukları, karşılıklı, tekli, ikili, üçlü kombinasyonlar) hem biçimsel hem de fonksiyonel ilişkiler açısından ilginç mekanların oluşmasını sağlar. Optik çekici olarak tek ağaç bu tür mekanlara hem ölçek hem de kullanım bakımından (bölünme-bütünleşme) değişik olanaklar sağlar. Karşılıklı iki ağaç veya ağaç grupları meydana, bir geçit veya bir kapı etkisi yaratarak o mekana ölçek ve fonksiyon kazandırabilir. Hareket yönünün vurgulanmasında önemli rol oynar. Toplu ağaç gruplarının hem kendi aralarında hem de diğer öğelerle birlikte kullanılarak meydana değişik, ilgi çekici, fonksiyonel ve biçimsel bütünleşme ile insan ölçeğine ve gereksinimlere uygun mekanlar oluşturulabilir (Giritlioğlu 1991).

Bitki kompozisyonları dekoratif ve fonksiyonel olmalıdır. Bitkiler, ulaşım ve görüş açısını olumsuz etkilememelidir. Çevresindeki binaların ölçeği göz önüne alınarak sade ve basit bir düzenleme yapılmalıdır. Satış alanları, pazar yerleri, gezici satıcılar, sokak sanatçıları için düzenlenmiş çarşı meydanları ve bunun gibi mekanlarda dekoratif ve hassas bitkiler dikilmemeli ve bu dikimlerde bitkiler, insanlara engel olmamalıdır. Gölge veren ağaçlar dikilebilir ve sıra ağaçlandırmaları önerilebilir (Yıldızcı 1982).

Kent meydanlarının ve anıt çevrelerinin düzenlenmesinde, mekanı küçük ve dar gösterecek objeler kullanılmaya gayret edilmelidir. Çok büyük mekanlar için, mekanı daraltacak büyük ve ağır tekstürlü ağaç ve ağaççıklar kullanılabilir. Meydanlarda ağaçları mümkün olduğu kadar soliter kullanmak uygun olur. Küçük mekanlar için ağaç hiç kullanmamalı ya da dar ve küçük tepeli olanları tercih edilmelidir. Bu mekanlarda ağaç yerine ağaççık kullanılması daha uygun olur (Pamay 1979).

Diğer taraftan geniş çim (düz yeşil) yüzeyler, meydanın daha geniş algılanmasını sağlar. Çiçekler ise, ancak çok iyi bir bakım sağlanabildiği takdirde kullanılmalı ve sade düzenlemeler üzerinde durulmalıdır. Çok renkli bir kompozisyon da kentsel mekanlar için uygun olabilir; ancak burada çok iyi bir uyumun gerçekleştirilmesi gereklidir. Aksi halde bundan kaçınılmalıdır.

Bina stilleri yani mekanı çevreleyen yapıların stilleri, alanın şekli ve büyüklüğü, burada tesisi düşünlene yeşil mekanın stilini de etkileyecektir.

6.2. Meydanlarda Yer Alan Donatı Elemanları

Kent meydanları, kentliye kısa süreli rekreasyon imkanı sağlayan kentsel mekanlar olduğu için kent halkının istek ve gereksinimlerine cevap verecek donatı elemanları bulunmalıdır. Donatı elemanlarının hem estetik hem de fonksiyonel olması tercih edilmektedir. Meydanlarda kullanılacak donatı elemanlarının (heykel ve plastik elemanlar, banklar, lambalar, çeşmeler, çöp kutuları, aydınlatma elemanları, işaret levhaları, telefon kulübeleri, havuzlar gibi), koyulacakları yerlerin, sayılarının, renk ve biçimlerinin etüt edilmesi, birbirleriyle ve çevresiyle uyumlu olması gerekmektedir.

Heykel ve plastik elemanlar, meydanlarda hem dekoratif yönden hem de sanat eseri olarak kullanılırlar. Meydana kimlik kazandıran öğelerdir. Bu nedenle konumları, yer seçimleri, diğer elemanlarla ilişkilerinin iyi etüt edilmesi gereklidir. Yapıldıkları malzemenin çevre ile uyumunun sağlanması, büyüklüklerinin meydanla orantılı olması gerekmektedir (Çetiner 1979).

Meydanlarda su ve su yüzeyleri, su aynaları ve su parterleri peyzaja büyük katkıda bulunur ve illüzyon etkisi yaratırlar. Su yüzeylerinin; bitkisel materyal kadar önemli etkileri vardır. Havuz, meydanın stiline göre şekillendirilmelidir.

Meydanda kullanıcıyı en çok etkileyen ve yönlendiren elemanlardan biri de döşemedir. Deseni, dokusu ve rengi ile yaya için mekanı tanımlayan bir halı görevi görmektedir. Ayrıca estetik olduğu kadar fonksiyonelliği ve konforuyla da kullanıcı için etkili bir malzeme olmaktadır. Döşemenin dokusu yayanın hareketi ve aktivite seçiminde rehberlik yapmakta, yönünü belirlemede, özel mekanlara girilmesini engellemekte veya hızını yavaşlatmaktadır (Ersağdıç 1998).

7. KENTLERDEKİ MEYDANSIZLAŞMA SORUNLARI

Dünya kentlerinin tarihinde önemli yer tutan kent meydanları, içinde buldukları kentlerle ve o kentte yaşanan önemli olaylarla özdeşleşmiştir. Kentlerin birçoğunda meydanlar, kente ilk kez gelenlerin, turistlerin gezip görmek istediği yerlerin de başında gelir. Tüm dünya kentlerinde meydanlar, sahip oldukları ayrıcalıklı konumları nedeniyle korunurlar ve yeniden düzenlenirler (Uyar 2002).

Özellikle ülkemizde meydanlar, yanlış uygulamalar sonucu özelliğini ve fonksiyonlarını yitirmektedir. Ayrıca yeni gelişen yerleşim alanlarında meydanlar için yer ayrılmamaktadır. Bu nedenle ülkemiz kentlerindeki mevcut meydanlara ilişkin sorunlara değinilmiştir.

Çağımızın meydanları, toplum hayatındaki karmaşık düzenin düğüm noktalarıdır. Genellikle bu noktalar, kent içinde estetik özelliklerden uzaktırlar. Yalnızca isimlerinde geçen "meydan" kelimesi ve tarihi değerleri ile kentin sembolüdürler. Kentsel bölgenin çekirdeği durumunda olan bu meydanlar, yaya yönelik fonksiyonlarını kaybederek taşıt hızının artırılmasına yönelik uygulamalarla parçalanmışlardır. Kent merkezindeki kesişme ve yoğunlaşmanın merkezi durumundadırlar.

Kentlerin nüfusunu arttıran en önemli etken sanayileşme iken geleneksel kent dokusuna müdahaleyi gerektiren en önemli etken ise sanayi toplumunun simgesi olan otomobildir. Otomobil sayısının artışı ile kent için esas yıkım başlamıştır. Geleneksel dar ve çıkmaz sokaklar yıkılmış, meydan ve kavşaklar genişletilerek taşıt trafiğine uygun duruma getirilmiştir (Özdemir 2000).

Yeni kent planlarında, kentsel mekanlar ve altyapı otomobillere göre ayarlanmaya başlanmıştır. Kentlerde yayaların kullanımına ayrılan yollar, meydanlar, kaldırımlar otomobiller tarafından işgal edilmiştir. Büyük kentlerdeki tarihi meydanların çoğu ağır trafik yükü altında ezilmektedir. Genellikle dar sokaklardan ulaşılan bu meydanlar, günümüze kadar yaya trafiğine hizmet etmişlerdir. İstanbul'da Taksim, Ankara'da Kızılay ve Ulus Meydanları sadece taşıt trafiğine hizmet eden büyük birer kavşak haline gelmişlerdir.

Ülkemiz kentlerinin sahip olduğu birçok meydan da geçmişten bugüne tarihin tanığıdır. Birçoğu şiirlere, marşlara konu olmuştur. Meydanlarda yaşananlar uzun yıllar meydanları unutulmaz kılar. İstanbul'da Beyazıt Meydanı ve Taksim Meydanı, Ankara'da Kızılay Meydanı ve Tandoğan Meydanı, İzmir'de Konak Meydanı ve Cumhuriyet Meydanı, birçok insanın aklında geçmişten sayfaları bugüne getirir.

Ülkenin birçok kentinde ve meydanında aynı değişim ve dönüşüm örneğine rastlamak mümkündür. Meydanların yerini önce kavşaklar, sonra katlı kavşaklar almaya başladı. Bu değişime meydanların çevresinde yer alan yapılaşmalar da uyum sağladı. Üçüncü

boyutta da yaşanan değişim ve çirkinleşme meydanların sadece kartpostallarda kalmasına yol açmıştır (Uyar 2002).

Ulus Meydanı ile başlayan eski kent, 1926 yılına kadar Sıhhiye Köprüsü'nde son bulmaktadır; bu dönemden sonra Çankaya'ya yönelen gelişmeler, Ulus Meydanı'nın Ankara kentine hizmet eden tek meydan olma özelliğini yitirmesine ve Kızılay Meydanı gibi yeni merkezlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Fotoğraf 5). Yeni merkezlerin oluşmasındaki en önemli etken, Ulus Meydanı çevresinde yer alan Meclis Binası, Bakanlıklar gibi idari yapıların Yenışehir'e taşınması ve Büyükelçilik binalarına da Çankaya'da yer verilmiş olmasıdır. Taşhan'dan günümüze Ulus Meydanı'nda, yapıların yükselmesi ve Bulvar'ın genişletilmesi gibi nedenlerle mekansal yönden büyük değişimler yaşanmıştır. Bunun sonucunda Meydan ve ona kimlik kazandıran Cumhuriyet Anıtı, ölçek kaybına uğrayarak algısal önemini yitirmiştir (Açıksöz vd. 1996).

Kızılay Meydanı, günümüzde Ankara'nın hem kent merkezi özelliğini taşıması hem de tarihi bir meydan olması nedeniyle önemli bir mekanıdır (Fotoğraf 6). Fakat plansız kentleşme sonucunda, açık-yeşil mekanların yapılaşmaya maruz kalması, var olan yapıların kat yüksekliklerinin artırılması, bu meydanı daralmaya neden olmuştur. Bunun sonunda Kızılay Meydanı özelliğini yitirerek 'koridor' karakteri kazanmıştır. Günümüz Ankara'sında oluşan çok merkezli yapı, açık-yeşil mekanlardan yoksun, çok katlı iş merkezlerinden meydana gelen bir mekanlar dizisi yaratmıştır (Uslu vd. 1996).

Konak Meydanı, meydana ziyade otobüs terminali işlevi görmekteydi 1990'lı yılların başında meydanın içindeki bu trafik fonksiyonu, meydanın dışına çıkarılarak önemli bir adım atılmış olmuştur (Fotoğraf 7). Ancak bu sayede kazanılan mekanlar iyi değerlendirilememiştir. Bu mekanların sadece döşemesine bir değişiklik getirilmiş, rekreasyonel kullanım imkanları yeteri kadar oluşturulamamıştır. Günümüzde ise metro projesi ve viyadük yapımı için geniş bir alanı kullanılan Konak Meydanı'nın rekreasyonel fonksiyonunu tam olarak gerçekleştirmediği görülmektedir (Ersağdıç 1998).

Günümüzde meydanların çoğu kimliksizdir. Belirgin bir fonksiyon, bina ya da anıt içermezler. Zamanla toplumun ortak bir faaliyet için meydanlarda toplanmasının yerini bireysel faaliyetler almıştır. Toplanma yeri olarak tasarlanan meydanlar, aynı misyonu üstlenen stadyum, alış-veriş merkezi, büyük ve çok amaçlı binalarla yarışmak zorunda kalmışlardır (Fauole 1995).

8. TARTIŞMA VE SONUÇ

Kent yaşamında, toplumsal bütünleşme ve kaynaşmayı sağlayan, binaların çevresiyle ilişkilerini güçlendiren, kent insanına rekreasyonel imkanlar sunan ve kente kimlik kazandıran meydanlar bu yönüyle önemli mekanlardır. Yayalara öncelik sağlaması

kente canlılık katmakta ve merkez olma özelliği kazandırmaktadır.

Fotoğraf 5-6. Ulus Meydanı-1948 (üstte), Kızılay Meydanı-1937 (altta) (Anonim 2002 a).

Fotoğraf 7. Konak Meydanı-İzmir (Anonim 2002 b)

Kentler, tarihi yerleşmelerde, yaya sirkülasyonu temel alınarak düzenlendiği için tarihte meydanlar kent dokusunda ve yaşantısında önemli fonksiyonları yerine getirmişlerdir. Günümüz kentlerinde, Tandoğan ve Taksim Meydanlarında olduğu gibi, motorlu araçların yaygınlaşmasıyla yayalar ikinci plana itilip araçlar ön plana çıkmıştır. Bunun sonucu olarak meydanlar, trafik tehdidi altında kalarak parçalanmış mekanla-

ra dönüşmüştür. Bu durumdan meydanlar, fonksiyonel ve estetik yönden olumsuz etkilenmiştir.

Günümüzde meydanlardaki en büyük sorun yaya ve araç trafiğinin kesişmiş olmasıdır. Planlama ve tasarım ilkeleri ışığında yaya ve araç trafiğinin kesin ayrımının yapılması meydan tasarımında dikkate alınmalıdır. Meydanda yayaya öncelik kazandırılmalıdır. Yaya erişilebilirliğinin artırılması, meydanın kullanımını ve etkinliklerin çeşitliliğini de arttıracaktır.

Yerleşim alanları planlanırken boş kalan ya da herhangi bir fonksiyonu olmayan alanlar meydan olarak ayrılmaktadır. Bunun sonucunda kentlerde kimliksiz ve belirgin bir fonksiyonu olmayan meydanlar oluşmaktadır. Yeni gelişen yerleşim alanlarında meydanlar için özellikle yer ayrılması ve açık mekan olarak tasarlanması gerekmektedir. Yeni meydanların tarihi vasfı olmayacağı ve zaman içinde bu özelliğın kazanılacağı düşünülürse; meydanlarda yer alan donatılar, heykel ve plastik elemanlar kentin kültürünü yansıtmalıdır. Yer alan etkinlikler bulunduğu kente özgü olmalıdır. Yeni meydanlar, kentin imajına katkı sağlayacak nitelikte tasarlanmalıdır.

Meydanların yalnız günümüzde değil gelecekte de kullanılacağı dikkate alınarak sürdürülebilir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Geçmiş deneyimlerden elde edilen sonuçlar doğrultusunda mekanın kalıcılığı sağlanmalıdır.

Meydanlar kullanıldığı sürece bir mekan olarak var olabilirler. Kullanıcı yoğunluğunu arttırmaya yönelik çalışmaların yetersiz kaldığı söylenebilir. Meydan planlaması yapılırken kullanıcı istekleri ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır. Kullanıcıların profili meydanın şekillenmesinde direkt bir etkiye sahiptir. Bu etkiden yola çıkarak kullanıcı istek ve ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik çalışmalar ve halkın katılımının sağlanması planlama yaklaşımlarını da belirleyecektir. Farklı gruplardan insanların meydanı kullanmasını sağlamak için meydanın kentte her kesime hitap edecek etkinliklere sahip olması gerekmektedir. Metropol kentlerde farklı gruplardan insanların yararlanabileceği meydanların düzenlenmesinde çok yönlü planlama anlayışının benimsenmesi gerekmektedir.

Gelişmiş ülkelerde yayaaların tekrar kent meydanlarının doğal bir ögesi olarak kabul edilmesiyle meydanlara eski özelliği kazandırılmaya çalışılmaktadır. Zamanla araç trafiğinin baskısı altında kalan meydanlarda, tarihi yerleşmeler göz önüne alınarak, yayaya öncelik verilerek tekrar meydan özelliği kazandırılmaya çalışılmaktadır. Meydanlar yeniden düzenlenmeye ve ortaya çıkan bozuk mekanlar kaldırılmaya başlanmış, taşıtların girmesi engellenmiş ya da hızını kesici önlemler alınmıştır.

Ülkemizde yapılan yanlış uygulamalar nedeniyle meydanlar, özelliğini yitirerek; karmaşık, çevresiyle uyumsuz ve niteliksiz mekanlara dönüşmüştür. Yanlış uygulamaların sona ermesi ve yeniden yapılanma sürecinde yapılacak çalışmalarla, tarihi kent meydan-

larının, mekansal kalitesi ve kullanıcı yoğunluğunun artırılması, eski formunu, fonksiyonunu ve önemini kazanması sağlanmalıdır.

Meydanların, tüm fiziksel özellikleriyle birlikte oluşumu bulunduğu kente özgü şartların etkisinde olmuştur. Bu nedenle meydan tasarımında izlenecek yol ve verilecek kararlara ilişkin kesin kurallar yoktur. Kentsel yapı ve kentin fiziksel özellikleri iyi etüt edilmelidir. Tasarımda çıkış noktası olarak dikkate alınacak en önemli konu meydanın fonksiyonu ile formu arasındaki yakın ilişkinin iyi kurulmasıdır.

Meydanda çim veya dikili alanların oranı sert zemini geçmemelidir. Aksi takdirde mekan meydana çok bir park niteliği kazanır. Sert zemin hakim olmalıdır. Fakat bitkisel materyal kullanımıyla alanda değişik mekansal etkiler yaratılabilir. Kullanılacak bitkiler görsel açıdan da mekana zenginlik katmalıdır. Sert zemin üzerinde bitkiler saksı veya bitki kasalarında kullanılarak mekanın görsel olarak değeri artırılabilir.

Meydanlarda kullanılacak donatı elemanlarının, malzeme, ölçü, form, renk ve doku yönünden meydanların tarihi ve mimari yapısına uygun olmasına dikkat dilmelidir. Estetik ve fonksiyonel açıdan zenginlik kazandırmak ve meydana bir anlam kazandırması için heykel ve plastik elemanlara yer verilmelidir. Bunlar kentin karakterini simgeleyecek özellikte olmalı ve meydana bir imaj kazandırmalıdır. Kullanılacak heykel ve plastik elemanlar diğer donatı elemanları ve bitkisel materyal kullanılarak ön plana çıkarılmalıdır.

Çok sayıda aktiviteye imkan sağlayan büyük kapalı alış-veriş mekanları meydanlara olan ilgiyi azaltmıştır. Meydanların günün her saatinde kullanımının sağlanması gereklidir. Bu da kent halkının ihtiyaçlarına, sosyal ve kültürel özelliklerine uygun fonksiyonların meydana yer almasıyla mümkündür.

Geçmiş ve günümüz arasında karşılaştırma yapıldığında, meydanlar, formu, yapım ve kullanım amaçları vb. özellikleri yer yer değişerek, yer yer de aynı kalarak var olmuşlardır. Kent içi hareketi sağlayan sokaklar meydanları besleyerek onlara farklı nosyonlar yüklemişlerdir. Tarih boyunca değişmeyen tek şey; kentte açık mekan olarak merkezi konumda bulunan meydanların kent yaşamındaki önemidir. Kentte sosyal etkileşim ve iletişimin gerçekleştiği meydanların geliştirilmesi bir zorunluluk halini almıştır.

Kentte insanların bir arada bulunmasını sağlayan meydanlar, planlama aşamasında, Mimarlar, Şehir Plancıları ve Peyzaj Mimarlarının da aynı konu başlığında bir araya gelmelerini sağlamalıdır.

Sonuç olarak, kent kültürünü simgeleyen ve kente imaj kazandıran meydanlarımızın, günümüz anlayışıyla yeniden ele alınarak, kullanıcı, kullanım amaçları ve mekansal özelliklerinin analizi yapılarak kapsamlı ve çok yönlü bir planlama yapılması ve tasarımı gerekmektedir. Tarihi süreç içinde oluşmuş ve başarısı kanıtlanmış planlama ve tasarım ilkelerinin de dikkate alınması mekansal kalitenin artırılmasını sağlayacak-

tır. Hem planlama hem de tasarımda; planlamacı, tasarımcı, kullanıcı, uygulayıcı ve yönetici gruplarının ortak çalışmaları ile geleceğe aktarılacak meydanların oluşması sağlanabilir.

4. KAYNAKLAR

- Açıksöz, S., Ataturay, R., Güneş, G., Çabuk, A., 1996. Geçmişten Günümüze Ulus Meydanı. Çevre Planlama ve Tasarımına Bütüncül Yaklaşım Sempozyumu, A.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 326-328, Ankara.
- Anonim, 2001. <http://www.arkitera.com/gununsorusu/2002/09/03.htm>
- Anonim, 2002 a. <http://www.ttk.gov.tr/ankara>
- Anonim, 2002 b. <http://www.izmir-bld.gov.tr/gezi>
- Barkul, Ö., Tönük, S., 1999. Piazza, Plaza, Square, Platz, Praça, Meidan, Meydan. Ege Mimarlık Dergisi, Sayı:2, 34-38, İzmir.
- Bayraktar, A., 1973. İzmir Şehri'nin İmarında Peyzaj Mimarisi ile İlgili Problemler ve Prensiplerin Tesbiti. E.Ü.Ziraat Fakültesi Yayını, Yayın No:33, İzmir.
- Çetiner, A., 1979. Şehir Planlamasında Çalışma Yöntemleri ve İfade Teknikleri. İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul.
- Dağistanlı, Ö., 1997. Meydanın Evrimi, Mekansal Analizi ve Sosyal Açından Önemi. Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Ersaçdıç, Y., 1998. Kent Meydanlarının Rekreatif İşlevleri Açısından İncelenmesi ve Bu İşlevlerin Konak Meydanı Örneğinde İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, İzmir.
- Fauole, P., 1995. Squares in Contemporary Architecture. Waanders Publishers Architectura & Natura Press, Amsterdam.
- Giritlioğlu, C., 1991. Şehrsel Mekan Öğeleri ve Tasarımı. İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul.
- Kara, B., Küçükerbaş, E. 2001. Kent Meydanlarının Tasarımına Demokratik Yaklaşım. E.Ü.Ziraat Fakültesi Dergisi, Sayı:38,101-108, İzmir.
- Krier, R., 1979. Urban Space. Rizolli Int. Publications Inc., New York.
- Kuntay, O., 1994. Yaya Mekanı. Ayıntap Yayıncılık, Ankara.
- Marcus, C. C., Francis, C., 1998. People Places 'Design Guidelines for Urban Open Space'. Van Nostrand Reinhold Company, New York.
- Moughtin, C., 1992. Urban Design 'Street and Square'. Butterworth Architecture, Oxford.
- Özdemir, A., 2000. Ülkemizde Meydansızlaşmanın Nedenleri. Peyzaj Mimarlığı Kongresi 2000, TMMOB Peyzaj M. Odası, 477-487, Ankara.
- Öztaş, Y., 1969. Peyzaj Mimarisi. Türkiye Peyzaj Mimarisi Derneği Yayınları, Yayın No:4, Ankara.
- Öztaş, Y., 1998. Kentler ve Meydanlar. Maison Française Dergisi, No:33, 154-157, İstanbul.
- Pamay, B., 1978. Kentsel Peyzaj Planlaması. İ.Ü. Orman Fakültesi Y., Yayın No: 2486, İstanbul.
- Pamay, B., 1979. Park-Bahçe ve Peyzaj Mimarisi. İ.Ü. Orman Fakültesi Yayını, Y. No: 2487, İstanbul.
- Sitte, C., 1992. The Art of Building Cities City Building According to its Artistic Fundamentals. Hyperion Press, Inc., Connecticut.
- Uslu, A., Oğuz, D., Tanrıvermiş, E., Ekşioğlu, T., 1996. Geçmişten Günümüze Kızılay Meydanı. Çevre Planlama ve Tasarımına Bütüncül Yaklaşım Sempozyumu, A.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 329-331, Ankara.
- Uyar, N., 2002. "Yok Olan Meydanlar mı?". Evrensel Gazetesi, 05.05.2002, Kent Yazıları, <http://www.evrensel.net/02/05/05/kose.html>
- Uzun, G., 1990. Kentsel Rekreatif Alan Planlaması. Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Ders Kitabı, Yayın No:48, Adana.
- Yıldızcı, A., 1982. Kentsel Yeşil Alan Planlaması ve İstanbul Örneği. İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Doçentlik Tezi, İstanbul.